

егемен

Азатстан

Бақытжанның бес биігі

Бақытжан – сан қырлы талант иесі. Ол – ақын, аудармашы, журналист, көсемсөз шебері. Бұл тұтастай алғанда бір қыры болып есептелсе, екінші жағынан ол – ғалым. Ғалым болғанда екінің бірі еншілей бермейтін, соқпағы мол, соны жол – энергетика ілімі. Өзі Алматыдағы Қазақ политехникалық институтының энергетика факультетін тәмамдаған. Алғыр жігіт қыр-сыры қат-қабат, түйіні мол техникалық ғылымды тез меңгеріп кетті. Осы салада өзінің алдында тұрған арыс ағалары Қ. Сәтбаев, Ә. Марғұлан, Е. Бөкетов, Ш.Шөкин, Ш.Есенов, А.Машанов сынды тұлғалардың тағылымды жолын жалғастыруға білік-білімін аямай жұмсады. Өзі де осы тарихи тұлғаларды терең зерттеп, кейіннен ғылыми эсселер жазып, ғылыми еңбекке журналистік тағылымын тоғыстырды. Содан бастап, оның бойындағы қаламгерлік қабілет ғылыми еңбектердің дүниеге келуіне түрткі болып, ол ғалымдық пен ақындықты қатар алып жүретін қастерлі жолға біржола бет бұрды. Бұған оның оқу-біліммен ұштасқан өндіріс саласындағы еңбек жолы түбегейлі әсер етті. Институтты тәмамдағаннан кейін ол өмір жолын өндіріске жалғап, алғашқы қадамын Өскемен жылу электр орталығынан бастады.

1970-жылдардың аяқ шенінде Бақытжан Ошақбайұлы Қазақтың Энергетика ғылыми-зерттеу институтына (қазір академик Ш.Шөкин атындағы) шақырылып, жас маман өзінің бойда бар күш-жігерін бірыңғай ғылым жолына сарп етті. Сол жылдары ол Алматы темір жол институтында жылу энергетикасынан дәріс беріп, плазма техникасы мен ауа ағындарының аэродинамикасын зерттеп, бірнеше ғылыми мақалалар жазды. Соның нәтижесінде плазмотрондарды іске қосып, олардың жаңа буындары бойынша тың жетістіктерге қол жеткізуге жол ашты, өндірісте игілікке жаратуға барынша ықпал етті. Осы жемісті еңбегі үшін Б.Тобаяқов 1986 жылы «КСРО өнертапқышы» атағына ие болды.

Соңғы жылдардың өзінде жиырмадан астам жыр жинағын шығарған Бақытжан ақынның шығармаларын оқи отырып, оның әлі талай биік қиырға қанат қағатын қарымын байқадық. Оның кейінгі кітаптарының бірі – Астанадағы «Фолиант» баспасынан шыққан «Жеті жұрт» деп аталады. Енді көп кітаптардың ішінен осы бір кітапқа талдау жасап көрелікші.

Бала жастан,

Жазмышқа қарамастан,

Тағдыр желі алысқа ала қашқан.

Өлең сіңіп қаныма ана сүтпен,

Жаздым жырды балауса, дара дастан.

...Сыр үзілмес, ежелден су сүзілмес,

От жақпасаң қазаннан бу түзілмес.

Қанмен жазбай,

Құр босқа мәз боп жазсаң,

Маңдайына жырыңның ту тігілмес.

Осы шумақтардың мәні де, мағынасы да, мәтіні де басқалардан мүлде бөлек ой тербейді. Өзінің мамандығына, оқу-біліміне орай бөлек бітім байқатады. «Сыр үзілмес, ежелден су сүзілмес», «От жақпасаң қазаннан бу түзілмес»-ті айту үшін ақыл-парасаттың сыртында кемел ой керек. «Бу түзілмес» сөзінде де бір сыр бар. Тіпті осы тіркестің өзінде ғылымға, білімге жақын ой түзіліп тұрған жоқ па? Бұл арада да Бақытжан ешкімге ұқсап тұрған жоқ.

Әлдекімдей сөз қуып шешенсіп тұрған жоқ, өзінше философиялық пайым танытып, бөлек парқын байқатады. Бір жақсысы, Бақытжанда мұндай ой өрнегіне жетелеген жырлар молынан баршылық. Мұны Бақытжанның ақындық жолының бір қыры деп бағамдауымыз керек.

Бақытжанның ақындықтағы тағы бір қыры, алған бір биігі – оның аудармашылығы. Оның аудармаларын сөз қылып талдау үшін біраз қағаздың бетіне бағалы сөзінді, пәтуалы ойынды өрнектеуің керек. Ол өзінше бір тақырып, өзінше бір тарау болып табылары хақ. Алайда, біз Бақытжанның қазақ оқырманына ұсынған ауқымды аудармаларының басты тақырыптарын ғана тізімдеп өтуді жөн көрдік.

Мәселен, оның орыс ақыны А.Сумароковтан аударған «Бұлғын тон» өлеңіне көз жіберіп көрейікші:

Байлыққа не жетсін,

Дәулетке не жетсін,

Оған мастанғандар болды ғой ерек шын.

Көріп едім бұлғын тонды жамылған,

Өз-өзінен ыңыранған, тарылған.

Өркөкірек сол пендеміз әлден кем,

Даладағы өріп жүрген малмен тең.

Мал емей енді немене,

Адамға оны теңеме!

Осы шағын аудармадан-ақ ақынның ауқымы айқын аңғарылады. Тіпті жыр жолдары бүгінгі заманғы байшыкештерді меңзейді. Егер түпнұсқамен салыстыра отырып талдаса, оқушы аудармашы шеберлігіне тәнті болар еді.

Б.Тобаяқовтың аударма саласындағы еңбегінің ең бір ауқымдыларының санатына оның италиялық классик жазушы Альберто Моравианың «Нәресте» атты новелласы айрықша айтуға тұрарлық.

Бақытжанның үшінші айрықша қыры, яғни осынау алпыс жасына дейін алған тағы бір асуы – оның публицистикасы, маңызды да, мәнді мақалалары. Оның мақалаларының негізгі мәтіні – ғылыми негіздемеде жатыр. Мәселен, оның «Сәтбаев жазған Алгебра», «Теңге – ұлттық валютамыздың атауы», «Энергияның қай түріне көшкен жөн?», «Энергетиканы еселей дамыту – ел назарында», «Энергияға зәрулік азая ма?» деген терең танымдық мақалалары тек Бақытжан сынды білікті маманның қолынан келетін, қуатты қаламынан шығатын туындылар екеніне көз жеткізіп, тәнті боласың.

Бақытжанның тағы бір – төртінші қыры, оның ән мәтініне әуестігі. «Әуестігі» деген бергі сөз. Мәтінде, ол ән мәтінін осы күнгі елге белгілі болып жүрген біраз ақындардан дараланып тұрғанын айта кетуіміз керек. Кейбір мәтіншілер секілді құрғақ сөз құрсауында қалмай, ойлы, өрнекті сөз тіркестерін ән-әуенге лайықты әдемі әдіптейді. Мысалы, әнге арналған «Наурыз» атты өлеңін былай түйіндейді:

Ренжіспей мынау жалған фәниде,

Өмір сүрсек – сол ғой бақыт, әрине.

Биыл да бұл ағарғаны мол болып,

Құт әкелсін Әз Наурыз әр үйге!

Бақытжанның бесінші биігі – қайраткерлігі. Б. Тобаяқовтың қайраткерлік қыры ол осы Астанаға көшіп келіп, табан тірегеннен кейін арна тартты деп айтсам артық емес. Ол Астанаға келе сала елорданың тағдырына байланысты талай-талай тағылымды, тартысты пікірталастарға қатысып, ол ортада өзінің пәтуалы сөздерін айтудан жалықпады. Әсіресе, оның қоғам қайраткері, саясаттанушы Сайлау Батыршаұлымен бірігіп атқарған келелі істерін тілге тиек етуге тура келеді. Соның нәтижесінде ол «Астана қалалық мемлекеттік тіл қозғалысына» қолғабыс ете жүріп, қыруар істерді белсенді атқаруға айрықша үлес қосты. Ана тіліміздің дамуына, өркендеуіне, ілгері басуына жанқиярлық танытты.

Мен Бақытжанның өмірі мен шығармашылығының бес түйінін, бес биігін баян еттім. Алайда, оның шығармашылық жолында әлі талай биіктерді бағындыра алатынына күмәніміз жоқ.

Серік ТҰРҒЫНБЕКҰЛЫ,

акын, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, халықаралық Алаш сыйлығының лауреаты